

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми, Україна), д-р іст. наук;
Камберова Р. (Софія, Болгарія), канд. філол. наук;
Король С. М. (Суми, Україна), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми, Україна), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ, Україна), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми, Україна), канд. наук із держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми, Україна), д-р філос. наук.

Рекомендовано до видання вченою радою юридичного факультету
Сумського державного університету
(протокол № 10 від 07.04.2016 року)

Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 18 квітня 2016 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, Р. Камберова та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – Ч. 1. – 168 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках II Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 699 від 22 грудня 2015 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

На обкладинці використано мапу «Русь, Московія і Тартарія» фламандського картографа XVI ст. Абрахама Ортелія.

ФЕТИШИЗАЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ТІЛЕСНОСТІ ЯК ЯВИЩЕ КУЛЬТУРИ

Питання феномену фетишизації людської тілесності в контексті сучасної споживацької культури набуває особливої актуальності. Адже цей процес, на відміну від попередніх часів і культур, демонструє розпад цілісності людини, її ідентифікацію з фізичним тілом-поверхнею, яке стає фетишем, предметом своєрідного поклоніння та обоження закоханої в свою зовнішність людини.

Людина звертала увагу на своє тіло в усі часи. Але причина цього інтересу в різні культурні епохи була різною. Давню людину тіло цікавило, насамперед, як відображення тіла бога (Пуруші, Паньгу тощо), яке вважалося присутнім у людині, і за допомогою якого вона могла з богом спілкуватися або відчувати його в собі. З цією метою людина робила татування на тілі, розфарбовувала його, вдягала амулети, виконувала ритуали тощо. Окрім цього древня людина мислила себе єдиною з навколишнім світом і певним символом цієї єдності знову ж таки вважала тіло.

Особливе ставлення до власного тіла як до репрезентації свого «Я» мали древні греки. Вони одними з перших стали засновниками культу людського тіла, причому культу міцного, здорового тіла, в красі й досконалості якого мала відобразитися гармонія людини, її внутрішня краса. Та, як свого часу наголошував О. Лосев, тіло все ж греками не вважалося «чистим» фетишем. Воно швидше було «символом антропоморфного бога, демона або героя і вже лише рудиментом давно пройдешинього минулого» [1]. При цьому фетишизуватися греками могли окремі частини тіла, які знову ж таки співвідносилися з тілом якогось бога, головою Зевса, грудьми Геї, серцем Афіни, печінкою Деметри тощо.

У епоху Середньовіччя, коли проходили Вселенські Собори і духовна ситуація в культурі цілком і повністю визначалася ідеєю Бога-Цілого, тіло звичайної людини фетишизуватися могло хіба що в картинах окремих митців та їх аристократичних поціновувачів. Адже людина вважалася творінням Бога, яка в собі має його образ і подобу та духовно

єдина з ним, що й формувало уявлення про її власну сутність. Поклонятися тепер стало можливим лише єдиному тілу – тілу Христа та тому, що має до нього відношення. У християнській культурі це зумовило фетишизацію, насамперед, ікон як святих образів та мощів святих (людей, що за життя досягли обоження, злиття з Богом). Стаючи предметом поклоніння, вони тепер мали допомогти людині відновити колись утрачену цілісність та, можливо, досягти святості, що вважалося можливим лише в тілі та за допомогою тіла. Тому тіло треба було виховувати, гармонізувати в ньому всі процеси, щоб у ньому могли народитися *«кращі енергії»* (Святогорський томос), що з'єднують людину з Богом та роблять її цілою. С. М. Булгаков, говорячи про особливу цінність тіла у східно-християнській практиці, де йому *«надається позитивне безумовне значення»*, наголошував, що тут сама практика є *«апофеозом тіла»* [2, с. 170-171]. Про це писав і Гр. Палама: *«Наша кінцева мета не лише інтелектуальне споглядання Бога, але і воскресіння цілісної людини, душі і тіла»* [3, с. 105]. Та у християнстві була закладена й інша ідея, ідея протилежності духа і матерії, яка дозволила раціональній думці вже епохи модерну знову повернутися до уявлення про сутність людини як лише частини природного світу. Тепер людина була проголошена механізмом, складною машиною, яка самостійно заводиться і безперервно рухається.

Після скандального вислову Ф. Ніцше – *«Бог помер!»* у культурі відбувся перехід від секуляризації до появи нових богів, які людство почало шукати з поміж себе. Значною мірою цьому посприяло уявлення класиків постмодерну про сутність людини, які, перетворюючи слова Ніцше на своє гасло, остаточно зруйнували образ людини модерну. У роботах філософів-постмодерністів людина стала поверхнею, тілом без органів, орально-анальною глибиною, ризомою, складкою, крапкою, тріщиною, шизофреником і т. д. За такого бачення сутності людини з культури постмодерну стали зникати і всі її кращі якості, з якими європейська культура попередніх епох співвідносила справжню людину – дружба, любов, вірність, чистота стосунків тощо. Тепер остаточно розібраній та вільній перед собою людині ніщо не заважало обожнювати себе та власне тіло, повертаючись назад до древньої практики фетишизації. Щоправда це відбувалося за іншим принципом,

ніж мало місце в християнській культурі попередньої епохи. Адже предметом поклоніння стала не вся її сутність, яка виражається тільки в цілісності, а лише її зовнішнє, постмодерне фізичне тіло. Про нього як інструмент вираження власної божественності і почала піклуватися людина, формуючи *«феномен культури «піклування про себе»* [4, с. 110].

У першу чергу це стало проявлятися у надмірному прагненні людини *«будувати»* себе ззовні, виділяючи в такий спосіб своє *«Я»* з поміж інших. Як пише К. Рутік, *«тисячі людей придумують щось нове для того, щоб ними захоплювались. Це все призводить до того, що людське тіло перетворюється у фетиш, людину не розглядають як особистість із власним інтелектом, психологічною характеристикою, а просто як сукупність ідеалізованих зовнішніх ознак»* [5]. Заради перетворення тіла у фетиш сучасна людина стала вдаватися до прикрашання тіла пірсингом, тату, шрамуванням, боді-артом, робити пластичні операції, витримувати виснажливі дієти, використовувати всілякі хімічні засоби та інтенсивно займатися спортом. Відповідаючи *«духу часу»*, ці практики, які не лише трансформують, а і деформують людське тіло, стали своєрідною модою.

Проявом фетишизації людського тіла є гламурність, прагнення людини прикрашати та оточувати себе красивими, глянцевиими речами. За блискучі речі сучасна людина здатна переплачувати десятки разів, адже вони створюють престиж, статус, цінність, розширюють межі Я. А це і є фетиш. На думку С. Крилової, гламурність слід вважати *«порушенням цілісності людського буття на особистісному та суспільному рівнях»* [6, с. 227]. *«Якщо цілісністю людини вважати єдність краси світогляду, краси вчинків та краси стосунків, то гламурність є порушенням цієї цілісності, бо акцент у гламурної людини робиться лише на зовнішність та тілесність; світогляд, вчинки та стосунки не враховуються»* [6, с. 236].

Сучасний німецький культуролог Х. Бьоме в сьогоднішній фетишизації людської тілесності вбачає небезпеку для всієї цивілізації, яка може закінчитися спершу необмеженим капіталізмом та глобальним пантеїзмом, а потім знищенням власної культури та всієї планети [7]. З цього приводу вчений висуває думку про те, що людство може врятувати лише нова культура справжнього первозданного тіла (*«Я»*). Але це має бути

«культура землетрусу», коли в ситуації болю люди стають ближчими один до одного, до власної та навколишньої природи. Інакше таку культуру він називає «емпатичною цивілізацією», оскільки «нам потрібна... постійна емпатична афективність», яка дозволяла б хвилюватися не лише за себе та ближніх, а навіть за самих далеких [7].

Отже, фетишизація людської тілесності мала місце як в древніх культурах, так і в культурі премодерну, модерну та постмодерну. Проте причина цього процесу в різних культурах була різною, зумовленою, насамперед, уявленням людини про власну цілісність та єдність з навколишнім світом: природним світом, світом-космосом, світом як творінням Бога, світом окремих речей. Значною причиною фетишизації людської тілесності в древніх культурах була нерозвиненість свідомості людини, її уявлення про фізичну єдність з природним світом. У християнській культурі премодерну, яка уявляла людину і світ творінням Бога, фетишизуватися могло лише обожнене тіло людини, в якому виявлялися енергії Бога як ознака відновлення нею втраченої цілісності, а, отже, святості. У контексті раціонального, механістичного уявлення про цілісність людини епохи модерну відбулося повернення до фетишизації природного тіла людини. Втрата ідеї Бога як Творця людини та деформація цінностей в культурі постмодерну сприяли фетишизації не лише фізичного тіла людини, а і його фотообразу.

1. Лосев А. Ф. Мифология греков и римлян [Электронный ресурс] / А. Ф. Лосев. – Режим доступа: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1016750>.

2. Булгаков С. Н. Свет невечерний: Созерцания и умозрения / С. Н. Булгаков. – М.: Республика, 1994. – 415 с.

3. Лосский В.Н. Богословие и Боговидение / В. Н. Лосский. – М.: Изд-во Свято-Владимирского Братства, 2000. – 631 с.

4. Довгалёва И. В. Идентификационный дискурс о телесности / И.В. Довгалёва. – Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 7. Филос. – 2010. – № 1 (11) – С. 109-112.

5. Рупік К. Фетишизація людської тілесності [Електронний ресурс] / К. Рупік. – Режим доступа: <http://naub.oa.edu.ua/2015/фетишизація-людської-тілесності/>.

6. Крилова С. А. Гламурність як порушення цілісності людини та суспільства / С.А. Крилова // Totallogy – XXI. Постнекласичні дослідження. № 24. – К.: ЦГО НАН України. – 2010. – С. 227–237.

7. Соколова О. Фетишизм в современной культуре. Беседа с Хартмутом Беме о пользе и вреде фетишизма [Электронный ресурс] / О. Соколова. – Режим доступа: <http://yarcenrcenter.ru/articles/culture/space/fetishizm-v-sovremennoy-kulture-50320/>.